

Politiek met of zonder stemrecht

Jan Blommaert en Jef Verschueren

IPRA Research Center UIA

Het debat over stemrecht voor niet-Europese migranten met een lage sociaal-economische status (de échte) is een merkwaardig fenomeen. Er was een tijd waarin grote partijen niet de minste moeite hadden dat stemrecht als een realistisch vooruitzicht in hun programma's op te nemen. Dan kwam er een tijd waarin het helemaal van de agenda verdween. Dat was de tijd van de opkomst van het Vlaams Blok en de oprichting van haar officiële tegenhanger, het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid. Stemrecht werd nu ondergeschikt gemaakt aan 'integratie': een cultureel inhaalmanoeuvre dat de 'specifieke' (lees: cultuurgebonden en religieuze) problematiek van de migrantenformaties moest helpen remediëren. Door het samenspel van deze depolitiserende nadruk op cultuur en de opkomst van extreem-rechts werd het stemrecht onbespreekbaar. Het werd een al te 'gevoelig' dossier, waarvoor 'men nog niet rijp' was [1].

Recent staat het stemrecht echter terug op de agenda, al is dat maar schoorvoetend en niet zonder slag of stoot gebeurd. De partijen die er tot voor enkele jaren gewoon van uitgingen dat het stemrecht geen echt struikelblok was, schreeuwen nu moord en brand: diegenen die voor stemrecht pleiten, zouden 'de zaak node-loos op de spits drijven', en 'het Vlaams Blok in de kaart spelen'. Hoe we ons dat laatste moeten voorstellen is niet erg duidelijk. Het is evenmin duidelijk hoe het instandhouden van de politieke kansarmoede van een geminoriseerde bevolkingsgroep wél een kordaat antwoord op extreem-rechts zou zijn.

Tunnelvisie

Stemrecht is één zaak; aan politiek doen een totaal andere. In heel het debat over de politieke toekomst van migrantenformaties in dit land wordt 'politiek' echter gelijkgesteld met stem-

recht; politiek wordt gereduceerd tot wat zich om de zoveel tijd in het stemhokje afspeelt. Het debat over stemrecht voor migranten gaat dan ook veel te vaak uit van de veronderstelling dat het toekennen van stemrecht de migranten tot een politiek bewuste gemeenschap zou maken, en omgekeerd dat het niet toekennen van stemrecht hen in de a-politieke sfeer zou kunnen houden.

Die veronderstelling is fout. Het stemgedrag is slechts een produkt van een proces van politiek bezig zijn en denken, en vormt er zeker niet de absolute voorwaarde toe. De migrantenformaties en vooral (hoewel niet uitsluitend) de jongeren in deze gemeenschappen zitten midden in een proces van politieke bewustmaking. Dat proces wordt absoluut niet geconditioneerd door het al dan niet stemgerechtigd zijn. Bij de migranten zelf worden nu vragen geformuleerd over hun eigen plaats en functie in de Belgische samenleving. Zij stellen zich vragen over onderwijs, racisme, werkgelegenheid, democratie, de betekenis van integratie, en over hun mogelijkheden tot participatie in een samenleving waarvan zij maar al te vaak de indruk hebben dat die hen verwerpt of in een hoekje drumt. In verband met dat laatste leeft vooral de vraag naar het participatiemodel. Is de beste manier om op termijn tot politieke belangenverdediging te komen die van een eigen zuil met eigen partijen? Of moet er veeleer gedacht worden aan participatie in bestaande politieke partijen en organisaties? Die vragen heeft men steeds als een prerogatief van de autochtone meerderheid beschouwd; het zijn de Belgische intellectuelen en beleidsmakers die discussiëren over het hoe en waarom van integratie, over de gevaren van de verzuiling bij migranten, over de politieke toekomst van de jongere migranten [2]. Nu blijkt echter dat die vragen ook steeds bij de migranten geleefd hebben en daar al uitgebreid besproken werden en

worden. Ook de migranten doen aan migrantenpolitiek, alleen hebben we dit parallelle circuit nooit gezien of willen zien.

Zelforganisaties

Dat proces is van het grootste belang, al was het maar omdat het niet langer kan worden tegengehouden. Er groeit een generatie van goed opgeleide, mondige jongeren, die hier geboren en getogen zijn, die goed op de hoogte zijn van de geschiedenis van de migratie, de arbeidsverhoudingen, de huidige politieke verhoudingen en het migrantenbeleid. Mede door de nieuwe opening voor 'zelforganisaties' (zelden is er zo'n wanstaltige term gekozen) kunnen zij zich organiseren en hun werking min of meer stroomlijnen. Het is een politieke formatie-in-woording, waarmee in de toekomst terdege rekening moet gehouden worden. Het bestaan van dit soort organisaties is ook principieel van het allergrootste belang. Zij vertegenwoordigen nl. een tot nog toe afwezige stem in het migrantendebat: die van de georganiseerde migranten. Het simpele bestaan van die organisaties ontnemt anderen - Belgische experts zowel als 'migranten-buiksprekers' - eindelijk de mogelijkheid om de stem van de migranten zelf te blijven koloniseren. Er zijn nu organisaties die grote groepen migranten vertegenwoordigen (in de werkelijke zin van het woord). Daardoor wordt de 'onzichtbare' migrant, over wiens toestand en lot tot nu toe eender wie zonder het minste risico op desavouering kon spreken, eindelijk zichtbaar.

Het ontstaan van die organisaties is de belangrijkste hedendaagse ontwikkeling in het migrantendebat. Om een eenvoudige illustratie te geven: tijdens het debat over stemrecht voor migranten, en meer bepaald in verband met het zogenaamde voorstel-Harnie [3], wordt herhaaldelijk geschermd met het argument dat dit voorstel paternalistisch is. Men hoort dan bevreemdende uitspraken als 'willen migranten dat zelf wel?', of 'heeft men dit wel aan "de" migranten zelf gevraagd?'. De uitspraken zijn bevreemdend omdat het niet de gewoonte is om het even wat aan migranten te vragen, zelfs niet wanneer het uiterst belangrijke dingen over hun eigen toestand betreft. Als de zelforganisaties van de grond ko-

men, zal dat soort uitspraken echter spoedig tot het verleden behoren. Er zullen dan wel degelijk migrantenorganisaties zijn die zich hierover zullen uitspreken, en vertegenwoordigers aan wie men dit soort vragen kan (en moét) stellen. Voor velen kan dit een beklemmend vooruitzicht zijn: ze zullen niet langer selectief kunnen uitpakken met de veronderstelde noden, behoeften en werkelijke bekommernissen van de migranten. Voor anderen, en hopelijk niet weinigen, kan het echter een bijzonder hoopvolle ontwikkeling zijn, die onze democratie ten goede komt.

Een gemiste kans?

Dan rijst de vraag: wie bekommert zich erom? Het antwoord daarop is niet echt opbeurend. De overheid is niet bepaald gul met subsidies aan de zelforganisaties en lange termijn-garanties voor financiering worden niet gegeven. Bovendien moeten de organisaties aan een aantal strenge en in essentie discriminerende criteria voldoen. De organisaties mogen bijvoorbeeld geen religieuze banden hebben. Concreet betekent dit dat moskeeverenigingen niet in aanmerking komen voor erkenning en subsidiëring. Dat is alweer een voorbeeld van de structurele achterdocht tegenover de Islam, die blijkbaar bij heel wat overheden een schrikbeeld is. De organisaties moeten bovendien kunnen aantonen dat zij 'democratisch' werken. Heeft iemand ooit die vraag gesteld in verband met Vlaamse organisaties zoals de KAV, het NCMV, enzovoort? En ten slotte moet hun werking ook 'integratiegericht' zijn. De manipulatieve vaagheid van het integratieconcept, elders uitgebreid beschreven [4], wordt hier als selectie- en evaluatiecriterium binnengezogen.

Daarnaast blaast de overheid warm en koud tegelijk. Zelforganisaties zijn okee (onder de gegeven voorwaarden), maar overkoepelende federaties - nochtans hét middel om tot reële en representatieve vertegenwoordiging te komen - botsen op de argwaan van minister Weckx [5]. Vreest men té goed georganiseerde migrantenorganisaties die met gezag namens té veel leden zouden spreken, en prefereert men het verdeel-en-heers-principe? Het heeft er alles van, temeer daar er ondertussen ook een soort concurrentieslag is ontstaan tussen de zelforganisaties en de

bestaande (Belgische) integratiecentra. Beide eisen een deel van de koek op. Terwijl ze elkaars natuurlijke bondgenoten zouden moeten zijn, staan ze op die manier vaak als kemphanen tegenover elkaar. Men moet er zich rekenschap van geven dat die houding niet van aard is het al zo broze vertrouwen van de migranten in de Belgische overheid nieuw leven in te blazen. Ook zij maken hun analyses, en ze ervaren dit soort structurele achterdocht terecht als discriminerend en repressief. Het cynische element in dit alles is dat men in het gewone taalgebruik nog steeds spreekt van 'zelforganisaties'. Nochtans kan men zich weinig organisaties voorstellen die zo sterk aan beregeling, controle en beknotting onderworpen zijn. Ze mogen zichzelf organiseren indien..., indien..., indien...

Maar laat ons de vraag nog wat uitbreiden. Wie bekommert er zich om het proces van politieke bewustmaking dat zich in de migrantengemeenschappen voltrekt? Hier is het beeld zo mogelijk nog bedroevender. Gezien de hierboven beschreven identificatie van politiek met stemrecht, menen de partijen dat er niet met deze groepen moet gewerkt worden zolang de boot van het stemrecht afgehouden kan worden. Ondertussen is er echter een grote vraag naar politieke informatie, kadervorming, logistiek advies en steun vanwege de nieuwe organisaties. Die vraag wordt niet beantwoord door de partijen, enkele schuchtere pogingen van Agalev en de PvdA niet te na gesproken. Door het falen van de partijen ontstaat er echter een opening voor organisaties van dubieuze signatuur, niet altijd even democratisch gezind, die wel een uitgestoken hand bieden. De politisering van deze groepen wordt daardoor het jachtterrein van extreem-rechtse, ultra-nationalistische, of anti-democratische theocratische bewegingen.

De tunnelvisie die politiek tot stemrecht reduceert dreigt een hoge prijs te eisen. Als de bewegingen aan invloed winnen onder migrantengemeenschappen in dit land, zal dat in hoofdzaak te wijten zijn aan het in gebreke blijven van de autochtone politieke organisaties. Zij schijnen niet te zien wat er zich onder hun ogen voltrekt. De resultaten ervan zullen ze echter wel interpreteren als uitingen van gebrek aan integratiewil,

of fundamentalisme, of politieke onrijpheid bij migranten. Om dat te voorkomen moet men nú de zelforganisaties aanvaarden als embryo's van politieke bewegingen, hen alle mogelijke logistieke en informatieve steun geven, en er een respectvolle dialoog mee uitbouwen. Zoniet dreigt men eens te meer door de feiten voorbijgehouden te worden.

Partners of leerlingen?

In de dialoog met de migrantenorganisaties is een grote mate van sérieux nodig. De migranten kunnen niet langer beschouwd worden als onrijpe leerlingen in de academie van onze democratie. Die democratie kénnen ze immers door en door. Althans, ze hebben er heel eigen en vaak alles behalve positieve ervaringen mee. Toen in 1991 een Hoge Raad voor de Islam werd verkozen door de Belgische moslims, zei zelfs Paula D'Hondt dat die verkiezingen zeer democratisch verlopen waren. De democratisch verkozen Hoge Raad werd echter niet erkend. In de plaats daarvan stelde de regering zelf een (niet verkozen) Raad van Wijzen aan, met leden die - in tegenstelling tot de verkozenen van de Hoge Raad - wel bleken te voldoen aan een gewenst profiel. Het is door dit soort voorvallen dat wij in de ogen van de migranten niet echt goed geplaatst zijn om hen een lesje te leren in democratie. Kunnen we daar iets tegen inbrengen?

De vertrekhouding moet er een zijn van partnership en evenwaardigheid. Er heerst behoorlijk wat argwaan over de goede bedoelingen van Belgen, en gezien de ontwikkelingen in het debat over het stemrecht hebben migranten ook niet altijd een even hoge dunk van de Vlaamse politieke partijen. Indien men met hen een dialoog aangaat op basis van een paternalistische houding en met de integratiedoctrine in de hand, riskeert men snel geconfronteerd te worden met een muur van achterdocht. In de ogen van de migranten moeten wij immers eerst een mate van geloofwaardigheid opbouwen, en niet omgekeerd.

Tenslotte

Dit artikel is geschreven vanuit een bekommernis over wat er zich in de toekomst kan voor-

doen op het gebied van migranten en politiek. Met de opkomst van de zelforganisaties is een nieuwe fase in de ontwikkeling van de migrantengemeenschappen in de Belgische samenleving aangebroken. Velen stemt dat hoopvol, en terecht. Het kan echter nog alle kanten uit, niet zo zeer afhankelijk van wat zij nu weer gaan doen, maar veeleer van hoe wij op die evolutie zullen inspelen. Blijven wij ons opstellen als diegenen die eenzijdig eisen en voorwaarden blijven formuleren, dan vrees ik dat we naar een toenemende confrontatie gaan, deze keer met een beter georganiseerde en politiek alerte groep migranten. Wanneer we daarentegen erkennen dat ook zij met recht en reden wat op hun lever hebben liggen, en dat zij het elementaire recht hebben op gezag inzake de bepaling en de formulering van hun eigen toestand, behoeften en bekommernissen, dan betekent dat een belangrijke stap in de richting van een betere verhouding tussen meerderheid en minderheden in dit land (en uiteindelijk ook in de richting van de opheffing van dit onderscheid).

Waar past het stemrecht nu in dat plaatje? Alle argumenten van Etienne Vermeersch [6] en anderen ten spijt is het debat over stemrecht een achterhoedegevecht aan het worden, al mag de symboolwaarde ervan niet onderschat worden. Als symbool is het de uitdrukking van de bereidwilligheid van de autochtone samenleving (of het gebrek daaraan) om migranten te erkennen als volwaardige medespelers in het politieke theater.

Net als in het eerder gegeven voorbeeld trekken migranten ook hier onvermoede lessen uit over de praktijk van de Belgische democratie. Toch is het niet meer dan een achterhoedegevecht, want het heeft nauwelijks invloed op het ontstaan van een actieve politieke formatie, die hoe dan ook zal deelnemen aan het publieke debat over migranten en andere thema's.

- [1] Maar wie zijn die 'men'? Volgens de gevolgd, ambigue redenering behoren daartoe zowel de Belgische bevolking (die zou en masse voor het Vlaams Blok gaan stemmen) als de migranten, die zich eerst moeten 'integreren' om in aanmerking te komen voor naturalisatie en zo volle politieke rechten te verwerven.
- [2] Men moet maar eens op zoek naar de aanwezigheid van migranten in de meeste toonaangevende politieke documenten en publicaties inzake migrantenbeleid. Een schoolvoorbeeld van wat we bedoelen is de bundel van Frank Demeyere (red.), *Over pluralisme en democratie. Verzuiling en integratie in een multiculturele samenleving*, Brussel, VUBPress.
- [3] D.i. de automatische toekenning van de Belgische nationaliteit, met een opt-out procedure, na vijf jaar legaal verblijf in België. Door de toekenning van de nationaliteit verkrijgen de vreemdelingen alle politieke rechten en plichten. Dit voorstel vormt het platform van de organisatie 'Objektief 479917 keer neen aan racisme en fascisme'.
- [4] Zie Jan Blommaert en Jef Verschuere, *Het Belgische Migrantendebat*. Antwerpen, International Pragmatics Association, 1992; Albert Martens, *De integratieproblematiek binnen een multiculturele samenleving: het verzuilingsmodel als hypothese*. In: Frank Demeyere, *op. cit.*, blz. 39-50.
- [5] Zie zijn uitspraken naar aanleiding van het Interkultureel centrum voor Migranten. *De Morgen*, 19 maart 1994, blz. 6.
- [6] Zie het interview met Vermeersch in 'De Bijsluiter' van *De Morgen*, 30 april 1994, blz. 17-18.